

og der får Lejlighed til (Aarhus!), — ja, der kunde nævnes mange andre Forhold som alvorlige for Kirkegårdenes Beståen og Trivsel, og som slet ikke er koordineret og ikke findes samlet i nogen Lovgivning.

At dette her nævnte ikke er noget, som ellers måtte være ukendt i interesserede Kredse, skal anføres; »Vore Kirkegaard« har nu og da måttet være inde derpå, og i Det kirkepolitiske Udvalgs Betænkning (1940) nævnes også visse Forhold vedrørende Kirkegårdene, som burde rettes.

Og da der så i Rigsdagssamlingen 1946/47 lagdes et kirkeligt Lovkompleks på Bordet, dukkede der i interesserede Kredse et vist Håb op om, at nu måtte da de værste Skavanker ved dette og hint blive rettet. Det var uhyre vanskeligt at få de tre Forslag, hvoraf Lovkomplekset bestod, at se, — der var Typografstrejke, da Forhandlingerne stod på, og selv Deltagere i Forhandlingerne kunde ikke disponere frit over Duplikeringer af disse; men selv uden denne Hjælp fremkom der dog bl. a. fra vor Forening Henstilling om Optagelse af visse Ting. Da Loven, som skulde afløse den nugældende med Bestemmelserne om Kirkegårdene, endelig længe efter sin Færdiggørelse blev tilgængelig, bladede man ivrigt efter for at se Resultaterne, — og disse var — — — en Bestemmelse om, at »Gravsteder, hvori er begravet Mænd eller Kvinder, der har haft særlig Betydning for Sognet eller Eggen, maa, naar Gravstedsretten er udløbet, ikke sløjfes af Kirkebestyrelsen uden Tilladelse af Synet (§ 32)«. Så mange vare Ordene! — Alt det fundamentale, — alt det, som trykker og klemmer hos dem, der arbejder med Kirkegårdenes daglige Drift eller med Nyindretning af Kirkegårde, — alt dette var der ikke rørt det allermindste ved. —

Men dermed er Spørgsmålet jo ikke uddebatteret, — eller henlagt. Under Forhandlingerne med Kirkeminister *Carl Her-*

mansen har *Fællesraad for Havekunsts Kirkegårdssektion* fået Tilsagn om, at Den kongelige Anordning vilde blive optaget til Revision, ligesom man har fået Tilsagn om, at Rådet kunde blive taget med i disse Forhandlinger. Kirkeministeren indrømmede villigt, at Tidspunktet til en Revision nok kunde tænkes at være tilstede, og såfremt de politiske Forhold da ikke lægger Hindringer i Vejen, hvad der i det Øjeblik, da disse Linier skrives, ikke kan vides noget om, skulde der således snart kunne være en Mulighed for Forbedring, — og ændres de politiske Forhold, er der vel ingen Tvivl om, at også nye Mænd i Ministeriet vil blive gjort opmærksom på, hvad der trænger til Opmærksomhed. Det turde være at håbe og vente, at stigende Krav om Ændringer må parres med en voksende Forståelse for, at der maa ske noget alvorligt.

Fredningstiden for det, der ligger under Mulde, er normalt 20 År. Den kongelige Anordning har nu været *over* Mulde i een Fredningsperiode, og der turde ikke være gyldig Grund til at forlænge denne — i hvert Fald slet ikke: uændret.

Kristiansund kirkegårde

Kirkegårdsgartner William Kristoffersen

Byen *Kristiansund N.* ligger på tre små øyer ute i havskjerene med Norskehavet veltende innover sig. Den har ca. 14000 innbyggere. Terenget er bakkete og består hovedsaklig av bergknauser og stein. — Lyng og mose gjør sitt bedste for å skjule det nakne berg, og gode mennesker hjelper til ved å plante buskfuru, bjerk og lønn.

Det fins neppe en eneste norsk by som har så lite jord som Kristiansund, og det er et alvorlig problem å skaffe tilveie gravplass for byens innbyggere.

Her er 4 små kirkegårder samt ett

kapellkrematorium. — Den eldste av de nuværende kirkegårder ligger på bydelen *Gomalandet*, og ble tatt i bruk i 1820 årene. Den består hovedsaklig av jord, som er fraktet hit fra Spania. Skib fra byen som seilte med klippfisk til Spania, førte jord med hjem i ballast. Jorden ble løsset opp på kaier i byen og derfra kjørt til kirkegården, hvor så borgerne anla sine gravsteder. — Den overveiende del av *Gomalandets* kirkegård består av bygglede gravsteder, og de største måler opp til 200 kvm. —

Nye generasjoner og skiftende tider har satt sitt preg på kirkegården. De gravsteder byens rike og ofte bereiste kjøpmenn og sjøkapteiner anla, var sikkert noe utenom det vanlige på den tid. — Desverre er nu flere av disse gravsteder mindre bra vedlikeholdt, men de gamle gravstener og innbegninger står der og og vitner om fortidens sjikk og bruk. Denne inskripsjon på to gravstener kan fortelle oss litt om de folk som bodde og virket i byen for over 100 år siden:

Elisabeth Frederikke Clausen, fød Walther, fød i Flensborg den 16de april 1776, død i Kristiansund den 9de juny 1827.

Peter Clausen, fød i Flensborg den 19de mars 1770, død i Kristiansund den 20de februar 1839.

Da byen som tidligere nevnt ligger på tre øyer (*Kirkelandet* og *Gomalandet* er landfast med hverandre ved en smal landtunge) adskilt fra hverandre ved små sund, var det tungvint i all slags vær å foreta begravelser fra *Innlandet* og *Nordlandet*. — I 1920 ble det derfor anlagt en liten kirkegård på *Nordlandet*, og i 1923 ble en tatt i bruk på *Innlandet*. Senere er det bygget bro mellom *Gomalandet* og *Nordlandet* slik at begravelser nu kan foregå uhindret av været.

På *Kirkelandet* ligger byens hovedkirkegård. Den ble tatt i bruk i 1877, og har en noe eiendommelig beliggenhet i en dalsenkning. Terenget som omgir den, kunne (om det hadde vært utnyttet) gjort

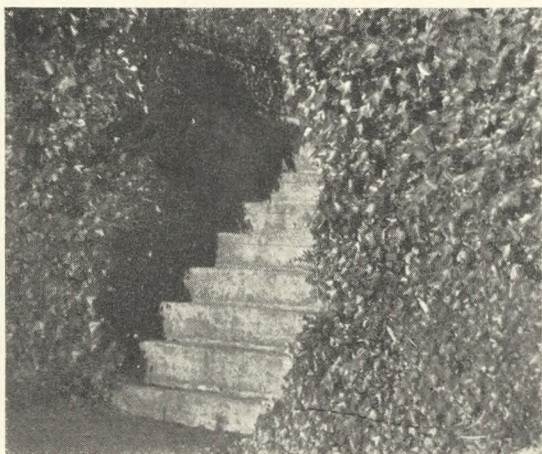
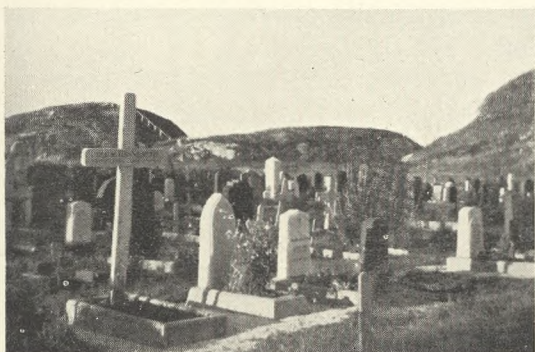
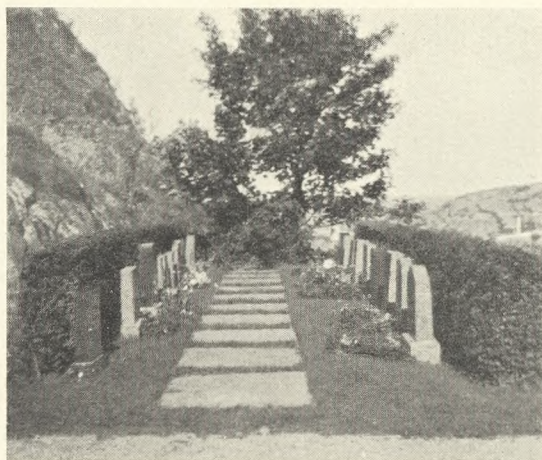
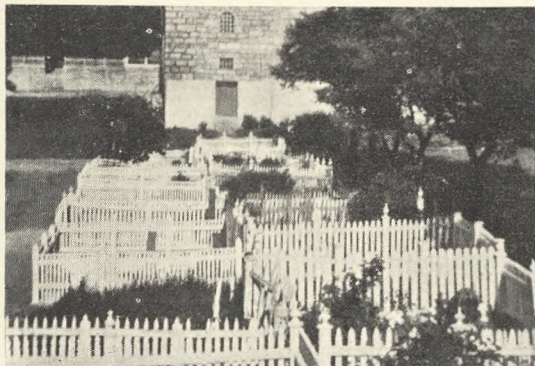
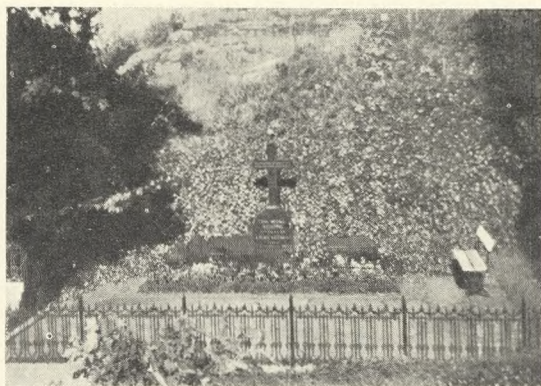
denne kirkegård til en seværdighet her på kysten. Desverre har en manglet fagfolk til å utforme kirkegården og utnytte de muligheter naturen og omgivelsene byr på. — Tidsmessige vedtekter og folk til å påse at disse ble overholdt har en hellere ikke hatt. Følgelig har folk gjort omtrent som de ville, til stor skade for kirkegårdens hele utseende. Den som selv steller med kirkegårder, vet at det er både kostbart og vanskelig å rette gamle feil som er begått, og dette har de som idag steller med *Kristiansunds* kirkegårder i full mon fått erfare.

Gravjorden består av bløt vannsyk myr. Det må derfor en sterk avgrøftning til for å skaffe tørre gravplasser. Da jordybden er svært ujevn har en funnet det bedst å benytte en fyllingsgrøft under hver gravrekke. Grøftene kan på sine steder bli opptil 1 mtr. dyb, idet en overalt må ned på fjellet. En god del fjellsprengning må ofte til for å få fall på grøftene, og dette arbeid blir som rimelig kan være ikke billig.

På denne kirkegård fins de fleste familiegravsteder. Gjennemsnittstørrelsen er 6—8 gravplasser. Grunnet jordmangel er en stor del av gravstedene murt opp, mest av huggen stein (granitt). Disse er fylt med jord, som er hentet både i og utenfor byen. En del gravsted er innredet som kammergravsted idet betongvegger skiller mellom hver kisteplass.

Det er nu bestemt at ved begravelse i slike kammer skal også disse fylles med jord. Tidligere la man bare lokk over kamrene når kisten var nedsatt, og murte det hele igjen. — De fleste av de opmurte gravsteder ligger i to rekker, en på hver side av dalbunnen. Over disse stuper bergveggen seg bratt ned, bekledd med efeu, og hvor der i fordypninger og revner i fjellet er samlet litt jord, skyter bjerke og selje villig tilværs.

Grunnet for stor belegning av graver, er kirkegården blitt for åpen. — Dette er

Venstre Spalte:

Fig. 57.
Gravkarme rundt om
nyopførte Familiegrav-
steder er Underlag for
Græsskråninger.

Fig. 58.
Gamle Familiegrav-
steder. I Baggrunden
Kapelkrematoriet.

Fig. 59.
Gravsteder med Sten-
rammer omkring.

Fig. 60.
Del af omreguleret
Omraade med
store Græsflader.

Højre Spalte:

Fig. 61.
Stort Familiegravsted
med den vedbendklædte
Bjergknold i
Baggrunden.

Fig. 62.
Urnegravsteder.

Fig. 63.
Opgang til et Gravsted.
Vedbend på Siderne.

Fig. 64.
Opgang og Støttemure
ved Familiegravsted.

i de siste år søkt rettet på ved å omgi de enkelte gravkvartal med hekker og beplantninger. Likeså er en gått i gang med en del leplantning til beskyttelse mot stormen.

Fra 1938 er linjegravstederne utlagt som gressplener. I disse kvartal begraves fortløpende, idet ingen gravplass reserveres. På de enkelte grave kan oppsettes trækors eller gravsten, med en maksimumstørrelse av 80×60 cm., henholdsvis for høide og bredde. Foran gravmæle kan graveieren tilplante et bedd i en størrelse av 50×50 cm. — Gressplenens klippes hver uke av kirkegårdens folk. Nødvendig vatning skjer ved hjelp av vandspreedere.

Et gravkapell er bygget på denne kirkegård og ble tatt i bruk i 1928. Det er oppført av huggen granitt (råkopp). I 1938 ble i kapellbygningen innrettet og tatt i bruk et krematorium. Samtidig ble et mindre urnegravsted anlagt.

Det har her i byen i de senere år vært glædelig å spore en øket forståelse for en bedre kirkegårdskultur.

Hylke Kirkegaard — en lille men virkningsfuld Ændring

Arkitekt S. Fritz, M. D. A.

Fig. 65.
Parti ved Hylke Kirke.

Hvor er egentlig Kirken og Kirkegaardens følsom.

En Kirkegaard, hvis Gange og Gravsteder er sirlige, kan faa et sjuaket Præg, hvis Hegn og Bevoksninger omkring Kirkegaardens er forsømt. De smaa Arealer helt ind mod Kirkebygningen («Trekantene») har ofte faaet Lov til at ligge uden Tanke for, at netop det er Steder, hvor Øjet let fanges og hvor Upaapasselighed ødelægger meget, mens til Gengæld Nænsomhed og Forstaaelse skaber øget Glæde. Den »Trekant«, som Fotografiet viser, er fra Hylke Kirke: Til det brede romanske Skib er mod Vest bygget et smallere